

Sargantana italiana

Podarcis sicula (Rafinesque, 1810)

És una sargantana robusta, amb una grandària corporal semblant a la de les sargantanes de moltes poblacions de les dues espècies endèmiques de les Balears. Un tret característic és que les escates que hi ha entre les potes posteriors solen tenir forma de quilla, o sigui, amb una línia de reforç que recorre el centre de l'escata. La resta de les escates dorsals, com a les altres sargantanes de les Balears, són llises.

En els individus adults destaca una coloració dorsal verdosa o verd intens, profusament tacada o reticulada amb grans taques negres, particularment ben desenrotllades en els mascles. Els juvenils tenen costats finament puntejats de blanc i la cua verdosa està ben contrastada amb el tronc. La cua funciona en els juvenils com un element d'atracció visual que dirigeix l'atac dels depredadors cap a l'extremitat caudal i afavoreix la fugida gràcies al mecanisme d'autotomia. La zona ventral és de color gris, blanc brut o crema.

Tots aquests trets no permeten, tanmateix, una assignació inequívoca

de les sargantanes italianes de Menorca a una de les nombroses subespècies descrites a tota la conca mediterrània. Alguns autors han proposat que les poblacions menorquines es classifiquin dins de la subespècie *Podarcis sicula cetti*, però no hi ha evidències suficients per a aquesta assignació.

Els mascles adults de la sargantana italiana tenen una lliurea molt vistosa de grans taques negres sobre un fons verd. PEPA CARBONELL

L'extensa distribució de la sargantana italiana, que comprèn quasi tota la conca mediterrània, inclou àrees naturals amb zones d'introducció més o menys remota. Se'n coneixen mencions fins i tot de les illes Britàniques i els Estats Units. A les nostres latituds hi ha poblacions reproductores i estables als voltants de la ciutat d'Almeria, als jardins de la seva zona portuària i en unes quantes localitats de Cantàbria.

A les Balears, la sargantana italiana només es troba a Menorca, on ocupa la totalitat de l'illa, amb notables abundàncies locals. No hi ha cap indicatiu en el registre fòssil de la seva existència a l'illa abans de l'arribada de l'home. Si a aquest fet unim l'extraordinària capacitat colonitzadora d'aquesta espècie, hem de concloure que la seva introducció es va produir en temps històrics.

La sargantana italiana ocupa una extensa varietat d'hàbitats, encara que sembla més abundant a zones costaneres i lligada a les tanques característiques del camp menorquí. S'ha citat la seva presència només a tres illes costaneres, la del Llatzeret, artificialment separada de la costa l'any 1900, l'illot de ses Mones al port d'Addaia i l'illa Plana o de Quarantena al port de Maó. A l'illa principal no sol assolir densitats elevades, però a l'illa Plana probablement supera els 300 individus per hectàrea.

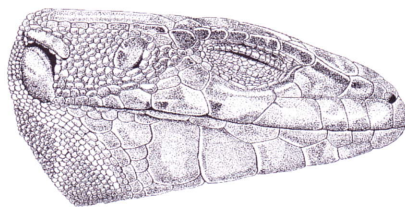
Podem observar sargantanes italianes actives durant tot l'any, sobretot durant el període matinal. S'han observat còpules des dels mesos de març i abril. La grandària de posta

Habitualment, s'assigna la població de la sargantana italiana de Menorca a la subespècie *Podarcis sicula cetti*. v. PÉREZ-MELLADO

és molt variable, entre 2 i 12 ous, amb un període d'incubació d'un a dos mesos i mig.

És una espècie insectívora, encara que no defuig el consum d'elements vegetals d'una manera més o menys esporàdica, incloent-hi també fruits de plantes introduïdes sobre els quals, probablement, exerceix una

La sargantana italiana posseeix un cap robust i relativament alt, propi d'un lacèrtid que es mou a ran de terra. ZAIDA ORTEGA

L'illot de la Quarantena, al port de Maó, allotja una de les poblacions més denses de sargantana italiana de Menorca. V. PÉREZ-MELLADO

acció dispersiva de les llavors. És el cas a Menorca de la lantana, o *maestrante* del Brasil, *Lantana camara*, emprada ben sovint en jardineria. La dieta de la sargantana italiana es basa fonamentalment en preses terrestres com les aranyes i els escarabats, encara que també són freqüents les someretes, petits crustacis isòpodes i diversos grups d'insectes (Pérez-Mellado & Corti, 1993).

S'ha esmentat el mart com a depredador de la sargantana italiana a Menorca. La serp de garriga pot ser un altre depredador habitual, encara

que és probable que els moixos domèstics i assilvestrats siguin les principals amenaces per a l'espècie.

L'extraordinària capacitat colonitzadora de la sargantana italiana es confirma en observar la seva extensa distribució actual, que inclou poblacions insulars a les quals ha provocat, en poc més de trenta anys, l'extinció d'altres espècies endèmiques. S'ha assenyalat sovint que la sargantana italiana va provocar l'extinció de la sargantana balear a Menorca. No obstant això, aquesta explicació no seria extensible a l'extinció a Mallorca, on la sargan-

tana italiana no ha arribat mai. Els investigadors tracten sempre de proposar l'explicació més directa, o parsimoniosa, per a un fenomen natural, en aquest cas l'extinció d'una espècie. Cosa que implicaria proposar una causa comuna per a la desaparició de la sargantana balear a Mallorca i Menorca. Però a Menorca coneixem almenys un cas en el qual una població de sargantana balear ha estat substituïda per una altra de sargantana italiana. Es tracta de l'illot de ses Mones al port

d'Addaia. Almenys fins als anys vuitanta del segle passat, en aquest illot existia una població de sargantana balear. Però en alguna data posterior l'espècie va desaparèixer de l'illot i va ser substituïda per la sargantana italiana. L'illot va estar en aquells anys unit a Menorca per un petit pont, avui destruït, que potser va provocar l'entrada de depredadors, com els moixos assilvestrats o bé l'arribada de la sargantana italiana i el desplaçament de la balear. És possible que

A Menorca, es considera el mart com un depredador relativament habitual de la sargantana italiana. ZAIDA ORTEGA

mai no sapiguem com es va produir la seqüència d'esdeveniments, però hi ha proves experimentals de l'extraordinària capacitat competitiva de la sargantana italiana respecte a altres espècies del gènere *Podarcis*, que ha donat lloc a diversos episodis d'extinció de poblacions insulars i autòctones davant l'arribada d'aquesta espècie.

Sargantanes endèmiques de les illes Balears

La sargantana balear i la sargantana de les Pitiüses són espècies endèmiques de les Balears. El seu parentiu és estret, ja que molt probablement procedeixen d'un antecessor comú, però els recents estudis genètics demostren que es tracta de dues espècies ben diferenciades (Terrasa *et al.*, 2004), encara que alguns autors van arribar a considerar que es podria tractar d'una única espècie present a tot l'arxipèlag balear.

Hi ha alguns caràcters diferencials entre les dues espècies. La sargantana balear posseeix un elevat nombre d'escates dorsals (comptades cap a la meitat del dors i en una línia perpendicular a l'eix corporal longitu-

dinal), generalment superior a les setanta, mentre que en la sargantana de les Pitiüses és habitual que aquest nombre no sigui superior a setanta. En la sargantana de les Pitiüses, les escates dorsals situades entre les potes posteriors tenen una certa forma de quilla, és a dir, estan reforçades per una línia central més elevada, mentre que en la sargantana balear les escates dorsals són lliures. Per acabar, és característica la major robustesa de la sargantana de les Pitiüses a quasi totes les seves poblacions.

Evolució en illes, les evidències moleculars

Ja hem vist que la distribució inicial d'ambdues sargantanes de les Balears és el resultat d'esdeveniments geològics remots que van succeir fa més de cinc milions d'anys. L'antecessor de les dues espècies va evolucionar en funció dels avatars de la geologia insular. D'acord amb els estudis moleculars més recents (Brown *et al.*, 2008; Terrasa *et al.*, 2009), la divergència entre la sargantana balear i la sargantana de les Pitiüses es va produir

